

Magyar Helsinki Bizottság

association for
the prevention
of torture

Lejt a pálya

– a hivatásosok által elkövetett bántalmazások

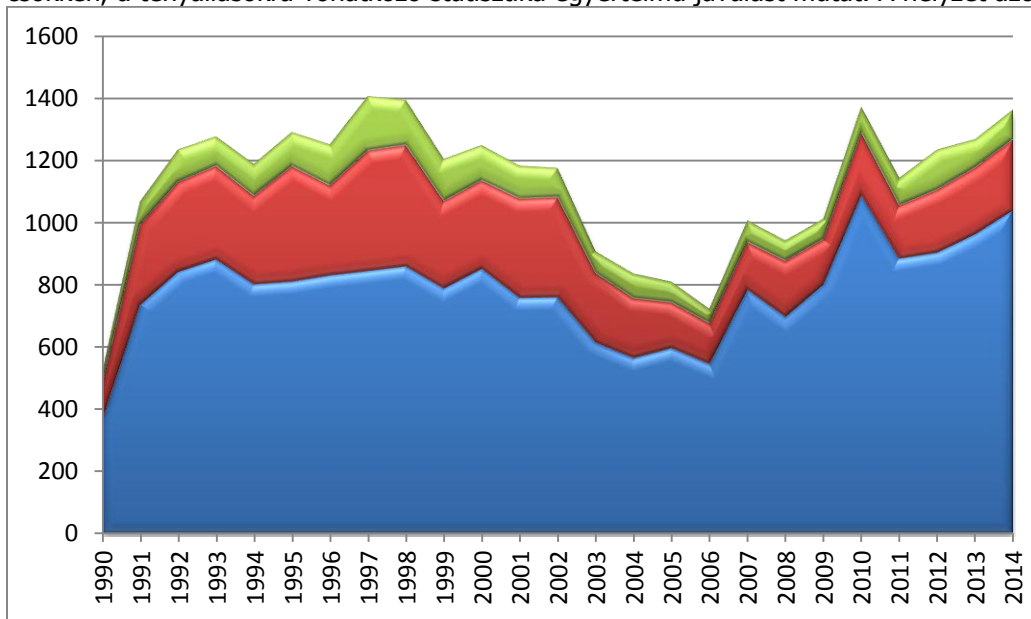
A kutatásról

A kutatás célja: A Magyar Helsinki Bizottság 2014-es kutatása,¹ azt vizsgálta, hogy 1985-től kezdődően mi jellemezte a rendőrség és a büntetés-végrehajtás hivatásos állományú tagjai által elkövetett bántalmazások és kényszervallatások miatt indult eljárásokat, illetve milyen jogalkotási és egyéb erőfeszítések történtek a jogsértések visszaszorítása érdekében, és ezek közül melyek bizonyultak hatékonyak.

A kutatás módszertana: A kutatásban áttekintettük vonatkozó a jogszabályokat és ezek változásait. Harminc évre visszamenőleg dolgoztuk fel a nemzetközi szervezetek (az Európa Tanács Kínzás Elleni Bizottsága, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága és Kínzás Elleni Bizottsága, stb.) jelentéseit, a magyar kormány jelentésekre adott válaszait, valamint magyar civil szervezetek állásfoglalásait. Tanulmányoztuk a témában rendelkezésre álló szakirodalmat, az ombudsmani jelentéseket és a Legfőbb Ügyészség büntetés-végrehajtást felügyelő osztályának éves jelentéseit. A tendenciák bemutatása érdekében számos, elsősorban a Legfőbb Ügyészségtől kapott adatot dolgoztunk fel. 2015. április 21-én megvitattunk kutatási összefoglalónkat az érintett szakterületek állami és civil képviselőivel. A megbeszélésen elhangzott javaslatok és észrevételek alapján véglegesítettük mind az angol, mind a magyar nyelvű a tanulmányt.

Bántalmazás miatt tett feljelentések száma

Tekintettel a jelentős jogszabályi fejlődésre és társadalmi változásokra, azt feltételezhetnénk, hogy a hivatalos személyek által elkövetett bántalmazással kapcsolatos esetek, így a feljelentések száma csökken, a tényállásokra vonatkozó statisztika egyértelmű javulást mutat. A helyzet azonban nem ez.

Feljelentések száma a következő bűncselekmények miatt:

Bántalmazás hivatalos eljárásban; **Kényszervallatás;** **Jogellenes fogvatartás**

¹ A Magyar Helsinki Bizottság kutatását az Association for the Prevention of Torture „Does torture prevention work?” <http://www.apr.ch/en/research-project> projektje keretében végezte. A kutatást azonos módszertan alapján tizenegy további országban folytatták le, és 2016-ban jelenik meg az összefoglaló tanulmánykötet.

A vizsgált időszak első öt évéről nem áll rendelkezésünkre megbízható statisztika. Az adatok szerint a feljelentések száma (362) a legalacsonyabb 1990-ben volt, ez a következő évben 734-re nőtt, majd egészen a kétezres évekig a szám évente 760 és 880 között mozgott. A kétezres évek elejétől megfigyelhető csökkenés után a bántalmazásról szóló feljelentések száma 2006-ban ismét növekedni kezdett, napjainkban 900–1000 körül van évente.

Alappal feltételezhetjük, hogy a valóságban a bántalmazások száma magasabb, mint a feljelentések száma, ugyanakkor a trendeket valószínűsíthetően megfelelően jelzik ezek az adatok.

A bántalmazási esetszámok alakulásának okai

A feljelentések száma kisebb kilengésekkel időszakonkénti növekedést mutat. A csökkenések és növekedések elsődlegesen nem a jogi szabályozás alakulásával, hanem a rendvédelmi szervekre nehezedő politikai-társadalmi nyomással állnak összefüggésben. Másképpen fogalmazva: bár nagyon sok tekintetben javult a jogi környezet (pl. a rendőrségi fogdába, vagy a büntetés-végrehajtási intézetbe való befogadáskori orvosi vizsgálatra és a sérülések rögzítésére vonatkozó szabályok sokkal jobbak most, mint korábban voltak), úgy tűnik, hogy nem ez, hanem az határozza meg elsődlegesen a bántalmazásos esetek alakulását, hogy milyen „teljesítménykényszert” éreznek a hivatásosok. A feljelentések számának csökkenése nagyjából egybeesik a liberális büntetőpolitika időszakával, míg a büntetőpolitikai szigorítás magával hozta az esetszám növekedését is. A „keményebb” fellépésre vonatkozó társadalmi, politikai elvárások tehát kihatnak a gyakorlatra.

Az ilyen nyomásnak akkor tud ellen tartani a szervezet, ha annak megvannak a belső és külső feltételei. A magyar rendőrség esetében ezek több tekintetben hiányoznak. A belső feltételek között említhető, hogy a rendőri állomány fiatal és tapasztalatlan, hiányzik az a „középréteg”, amelytől a fiatal rendőrök a gyakorlatban sokat tanulhatnának, a külső feltételek között pedig említést érdemel a hivatásosok által elkövetett erőszakos cselekményekkel szembeni jogalkalmazói engedékenység. Ezt a statisztikák egyértelműen alátámasztják, különösen, ha a jogalkalmazás „eredményességét” a hivatalos személy elleni erőszak tényállásának adataival vetjük össze. Az adatok alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a bántalmazás elkövetőjét igen kevés eséllyel vonják felelősségre. Kevés ügyben történik vádemelés, és még ezeknek is csak viszonylag kis részében kerül sor a bűnösség megállapítására. Az elítélés esetében a cselekmények jogkövetkezményei igen enyhék, különösen, ha összevetjük azokat a „civil” személyek által elkövetett hasonló cselekményekkel.

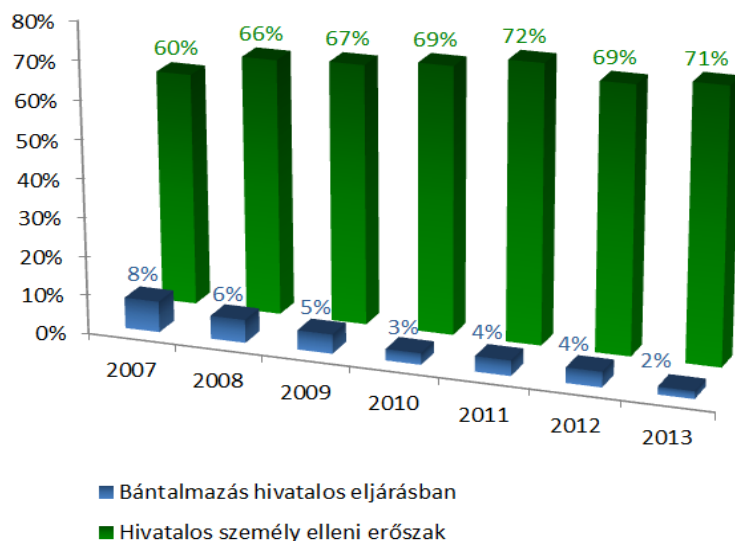
Vádemelés

Amint az alábbi táblázat mutatja, a panaszolt bántalmazás miatt indított eljárások mindössze 2–6%-ában emelnek vádat – a nyomozások túlnyomó többségét megszüntetik vagy elutasítják az áldozatok által tett feljelentéseket. Összehasonlításképpen: a „hivatalos személy elleni erőszak” bűncselekménye miatt a 2007 és 2013 között indított eljárások több mint kétharmadában vádat emelt az ügyész.

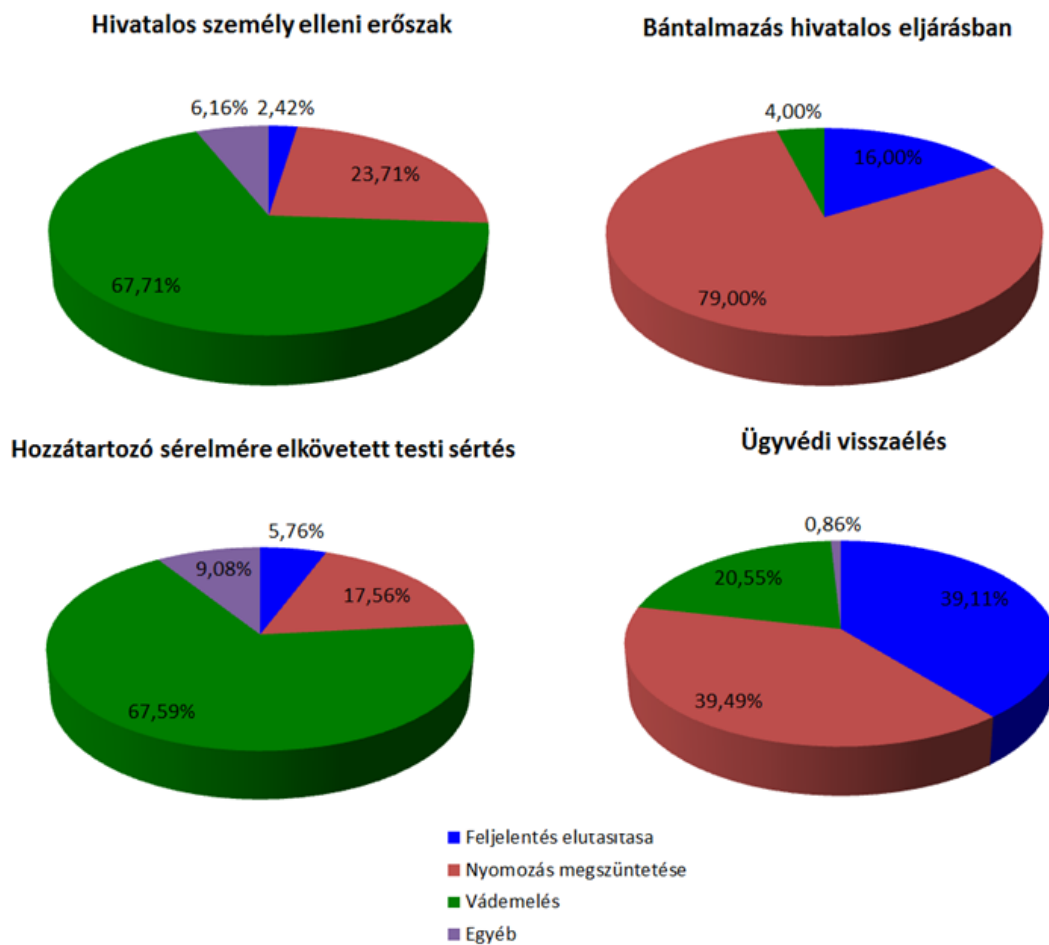
Bántalmazás hivatalos eljárásban									
év	feljelentések száma	feljelentés elutasítása		nyomozás megszüntetése		vádemelés		büntetés kiszabás	
1990	362	139	38%	192	53%	30	8%	1	0,28%
2007	783	73	9%	649	83%	49	6%	12	1,53%
2008	696	94	14%	556	80%	35	5%	11	1,58%
2009	800	82	10%	691	86%	24	3%	3	0,38%
2010	1086	148	14%	879	81%	44	4%	15	1,38%
2011	883	173	20%	667	76%	33	4%	10	1,13%
2012	902	197	22%	649	72%	36	4%	20	2,22%
2013	961	219	23%	709	74%	21	2%	12	1,25%
átlag 2007-2013 között		140	16%	685,71	79%	34,57	4%	11,85	1,35%

Hivatalos személy elleni erőszak									
év	feljelentések száma	feljelentés elutasítása		nyomozás megszüntetése		vádemelés		egyéb	
2007	844	24	3%	275	33%	510	60%	35	4,15%
2008	820	14	2%	234	29%	539	66%	33	4,02%
2009	771	14	2%	193	25%	520	67%	44	5,71%
2010	802	23	3%	158	20%	555	69%	66	8,23%
2011	638	20	3%	117	18%	462	72%	39	6,11%
2012	606	14	2%	136	22%	419	69%	37	6,11%
2013	613	10	2%	119	19%	434	71%	50	8,16%
átlag 2007-2013 között	727,71	17	2,42%	176	23,71%	491,28	67,71%		

Vádemelések aránya

Nem kérdéses, a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatti felelősségre vonás számos – a hivatalos személy elleni erőszakra nem jellemző – nyomozási nehézségbe ütközik: általában zárt helyen, külső tanúk jelenléte nélkül történik a bántalmazás, a sértetteket, ha fogva vannak tartva, az elkövetők többféleképpen akadályozhatják abban, hogy jogorvoslatért folyamodjanak. Az érintett szervezetekkel folytatott 2015. áprilisi megbeszélésen éppen ezért felmerült, hogy a bántalmazás adatait nem a hivatalos személy elleni erőszakkal, hanem olyan bűncselekményekkel indokolt összehasonlítani, amelyekre szintén jellemzőek a bizonyítási nehézségek, illetve olyanokkal, amelyeknél – ahogy a bántalmazásos ügyekben is – a vádlott bosszúból is tehet feljelentést. Ilyenek lehetnek a hozzátartozó sérelmére elkövetett erőszakos cselekmények és az ügyvédi visszaélések. A négy összehasonlított bűncselekmény büntetőeljárásainak elmúlt hat évben rögzített átlagos adatait az alábbi diagramokkal szemléltetjük. Valamennyi ábrán a kék szín a feljelentés elutasításának, a bordó a nyomozás megszüntetésének, a zöld pedig a vádemelésnek átlagos mértékét mutatja az utóbbi hat év adatait alapján.

Az ábrák egyértelműen mutatják, hogy a bántalmazás hivatalos eljárásban bűncselekmény esetén bármely más, hasonlóan vélt cselekményhez képest kirívóan alacsony a vádemelések aránya. Mindezek alapján tehát megállapíthatjuk: nem a bosszúból tett feljelentések vagy a bizonyítási nehézségek okozzák elsősorban azt, hogy a hivatalos személy által bántalmazott sértettnek kirívóan csekély az esélye arra, hogy az elkövetőt elítélje a bíróság.

Váderedményesség és büntetéskiszabás

Az alacsony vádemelési arányt sokszor azzal magyarázzák ügyészségi források, hogy éppen az ilyen ügyek bizonyításának nehézségei miatt, csak akkor kerül sor vádemelésre, ha az ügyészség nagyon biztos a dolgában. Azt várnánk ezért, hogy a vádemelésig eljutott ügyek nagy hányadában sor kerüljön a bűnösség megállapítására. A váderedményesség – tehát azoknak az eseteknek az aránya, amelyekben a bíróság megállapítja a megvádolt személy bűnösségét – igen magas Magyarországon: általában meghaladja a 95%-ot, beleértve a „hivatalos személy elleni erőszak” miatt indult ügyek váderedményességét is. Ehhez képest a bántalmazásos ügyek váderedményessége lényegesen elmarad az átlagostól.²

² Az adatokat a Legfőbb Ügyészség bocsátotta a Magyar Helsinki Bizottság rendelkezésére, kutatási célokra.

	Bántalmazás hivatalos eljárásban (váderedményesség)	Hivatalos személy elleni erőszak (váderedményesség)
2007	72,1%	96,7%
2008	65,3%	97,0%
2009	68,0%	97,6%
2010	54,5%	96,8%
2011	61,1%	97,8%
2012	65,7%	96,9%
2013	65,0%	96,6%
átlag	64,52%	97,05%

A büntetéskiszabási gyakorlat is meglehetősen enyhe. A bíróságok csupán elenyésző számú esetben szabnak ki szabadságvesztés ezekben a bűncselekményekben. A kiszabott végrehajtandó szabadságvesztések száma 2007 és 2013 között átlagban 1,27 % volt, ha azonban figyelmen kívül hagyjuk a „kiemelkedő szigorúságú” 2011-es évet, amikor több mint 5% volt a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélesek aránya, akkor ez a szám nem éri el a fél százalékot, úgy, hogy négy olyan év is volt, amikor egyetlen egy végrehajtandó szabadságvesztés büntetés sem született.

	Bántalmazás hivatalos eljárásban			Hivatalos személy elleni erőszak		
	Végrehajtandó szabadságvesztés	Felfüggesztett szabadságvesztés	Pénzbüntetés	Végrehajtandó szabadságvesztés	Felfüggesztett szabadságvesztés	Pénzbüntetés
2007	0,00%	15%	57%	23,11%	45%	18%
2008	1,39%	21%	35%	17,53%	48%	25%
2009	0,00%	18%	46%	20,73%	48%	17%
2010	0,00%	24%	39%	21,05%	51%	15%
2011	5,56%	41%	17%	27,01%	47%	10%
2012	0,00%	34%	23%	24,90%	49%	9%
2013	1,67%	30%	20%	19,61%	56%	7%
átlag	1,27%	26,14%	33,85%	21,99%	49,15%	14,42%
	13,7%			35,57%		

A katonai (fő- és mellék-) büntetéseket is rendkívül ritkán alkalmazzák. Hivatalos eljárásában bántalmazást elkövető személy szolgálati jogviszonyát az elmúlt hat évben egyetlen alkalommal sem szüntette meg a bíróság, lefokozást is csupán az elítéltek 8%-a esetében alkalmazott. Ezek alapján nem kétséges, hogy az ítélkezési gyakorlat enyhéséget a katonai büntetések alkalmazása sem kompenzálja.

Katonai (mellék) büntetések hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt									
év	elítéltek	lefokozás		szolgálati viszony megszüntetése		rendfokozatban visszavetés		várakozási idő meghosszabbítása	
2009	34	4	11,76%	0	0%	1	2,94%	4	11,76%
2010	18	1	5,56%	0	0%	2	11,11%	1	5,56%
2011	33	1	3,03%	0	0%	2	6,06%	0	0%
2012	23	2	8,70%	0	0%	2	8,7%	1	4,35%
2013	42	6	14,29%	0	0%	5	11,9%	0	0%
2014	38	2	5,26%	0	0%	2	5,26%	0	0%
átlag	31,33	2,67	8,1%	0	0%	2,33	7,66%	1	3,61%

A hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás következményenküliségét, illetve a bűncselekmény megállapítása esetén alkalmazott enyhe jogkövetkezmények hatását még inkább felerősíti néhány további körülmény. Egyrészt az, hogy a vonatkozó szabályozás³ értelmében amennyiben nem szabadságvesztést, vagy elzárást szab ki a bíróság jogerősen, úgy az érintette rendőr maradhat az állomány tagja. Másrészt a belügyminiszter jogosult arra, hogy döntsön az elítélt hivatásos állományúak alkalmasságáról, ha a bíróság felfüggesztett szabadságvesztést szabott ki, és az elkövetett bűncselekmény a további szolgálatellátást hátrányosan nem befolyásolja. A belügyminiszter tehát lehetővé teheti a szolgálat folytatását bántalmazó rendőrök, büntetés-végrehajtási dolgozók számára is.

A Helsinki Bizottság ajánlásai

A kutatás eredményei alapján a Helsinki Bizottság számos ajánlást fogalmazott meg. Ezek egy része a jogszabályi háttér további fejlesztésére irányul, így például javasoljuk

- valamennyi kihallgatás hang- és/vagy képfelvévőn való rögzítését,
- a fogvatartási helyek kamerás megfigyelésének fejlesztését
- hogy főszabály legyen az állomány jelenléte nélküli orvosi vizsgálat a fogvatartottak esetében.

A jelen sajtótájékoztatón érintett problémák vonatkozásában az alábbi ajánlásokat tesszük:

- A rendőri és ügyészi eredményesség mérésében a statisztikai szemlélet helyett vezessenek be más mutatókat (pl. állampolgári [ügyfél] elégedettség; emberi jogi szttenderdeknek való megfelelés; hatósági jogsértésre, bántalmazásra vonatkozó feljelentések számának csökkenése stb.).
- Mind az ügyészség, mind a bírói kar (utóbbi a Kúria elnöke által felállítandó joggyakorlat-elemző csoport keretén belül) tekintse át a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt indult eljárások gyakorlatát annak vizsgálata érdekében, hogy vannak-e olyan rendszerszintű problémák, amelyek a statisztikákban kimutatható számottevő különbségeket okozzák az ilyen és más bűncselekmények kezelése kapcsán.
- Az ilyen cselekmények miatt jogerősen elítélt elkövetők ne folytathassák szolgálatukat.
- Fejlesszék a rendvédelmi szervek állományában szolgálatot teljesítő hivatalos személyek kiválasztási, ellenőrzési rendszerét az erőszakra való hajlam, erőszakos cselekmények kiszűrése érdekében, valamint javítsák képzésüket ezek megelőzése, kezelése érdekében (pl. a belső ellenőrzés [Nemzeti Védelmi Szolgálat hatáskörének] kiterjesztése a hivatalos személy által elkövetett erőszakos cselekmények vizsgálatára; a rendvédelmi szervek részvételével szervezett fórum, beszélgetés a nyilvánosságra került bántalmazási esetekről; hatékonyabb intézkedéstaktikai képzés az esetek eskalációjának megelőzése érdekében).

³ 2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról, 42. és 86. §§